

примењен у пракси земаља са развијеном тржишном економијом и функционалним тржиштима капитала, а све више ће на значају добијати у земљама у којима долази до развоја тржишта капитала, што значи и у нашој држави. Велика вредност књиге огледа се у чињеници да је аутор успео да на 350 страна потпуно, са теоријског аспекта, објасни све карактеристике и поступке тржишног приступа евалуацији капитала, али и да прикаже примену овог метода кроз велики број случајева из праксе, који су објашњени на веома приступачан начин. Захваљујући овом прагматичном делу књиге, читаоцу је много лакше да разуме све теоријске одреднице тржишног приступа. Књига је лишена свих сувишних расправа и детаља, материја је конкретизована и усмерена искључиво на предмет разматрања. То је, засигурно, добра препорука за консултовање ове књиге свима онима који се баве проценом вредности капитала, јер их примена овог метода чека у блиској будућности, као и за све остале који би желели да продубе своја знања из области економије.

Чедомир Глигорић

* * *

Аурелије Аугустин

Држава божја

(превео Марко Вишић, ЦИД, Подгорица, 2004, стр. 1034)

У свакој средини која на било који начин припада европским цивилизацијама – али не само у тој средини – међу прворазредне културне догађаје несумњиво спада и објављивање Августиновог дела *de civitate dei* на језику те средине. Тај прворазредни културни догађај – по природи ствари, догађај дугог трајања, дугог простирања у времену – приредио нам је млади издавач ЦИД из Подгорице (основан 1994. године), издавач који се агилношћу, солидношћу, професионалним знањем, мудрошћу и другим врлинама, показаним у тристотинак издања за десетак година, сврстао међу наше најзначајније издаваче.

Аурелије Августин (354–430), хришћански теолог и филозоф и један од најславнијих и најпознатијих црквених отаца патристике, на нашем језику био је прилично дуго доступан једино својим *Исјовесџима* (*confessiones*), које су писане око 400. године (а код нас објављене 1973. године) и главни су извор за разумевање Ав-

густиновог животног и филозофског пута, али нису и његово главно дело. Главно Августиново дело је *О држави божјој*, писано од 413. до 426. године, које је сада, захваљујући подгоричком ЦИД-у и његовом преводиоцу Марку Вишићу односно, нешто раније, захваљујући загребачкој „Кршћанској садашњости“ (1982-I св., 1995-II св., 1996-III св.) и њеном преводиоцу Томиславу Ладану, доступно и на нашем језику.

Тек нам предстоји студирање овог Августиновог дела, у коме се схватање о апсолутно слободној људској вољи противречно супротставља учењу о предестинацији за спас или за пропаст, у коме се – према неким виђењима – налази на зачетак филозофије историје и у коме се налази она чувена (и нашим бруцошима позната), у запитаносној форми изражена мисао о томе да без правде државе нису ништа друго до велике разбојничке банде, као што и, обрнуто, разбојничке банде нису ништа друго до мале државе, које се, ако се довољно увећају, и називају државама, не зато што су се, једном увећане, одрекле похлепе (односно, уопште, порока и злодела), већ зато што тад постају сигурне у некажњивост за своје поступке.

Такође, тек нам предстоји и студирање, поређење и оцена ових издања – њихове стручно-техничке опремљености и превода, јер је у њима сваки детаљ значајан и говори по себи и за себе, нпр. почев од имена аутора и наслова дела на нашем језику (Аугустин, Августин, *О држави Б/божјој*, *Држава Б/божја*) и у оригиналу (*Aurelius Augustinus*, *Aurelii Augustini*, *de civitate dei*, *de civitate Dei*, *De civitate dei*, *De civitate Dei*). Но, овде и сада ипак се не сме пропустити обавештење о једној од најзначајнијих предности загребачког издања – оно је, наиме, двојезично: поред превода садржи и латински оригинал.

Знамо, нема савршених издања. Па ипак, похвала издавачу с почетка ове белешке није изречена само имајући на уму неминовност људске несавршености, погрешивости и грешности већ, пре свега, узимајући у обзир настојања и прегнућа издавача овде и сада, у овим нашим околностима и, нарочито, упркос свим тим околностима, која су уродила значајним ЦИД-овим библиотекама, којих је петнаестак, и бројним капиталним књигама, од којих у овој прилици подсећамо само на оне у библиотеци *Синџезе*, у којој се појављује и ово Августиново дело. Ту су објављена дела: *Историја социјалне филозофије* Евгенија Спекторског, *Теорија правде* Џона Ролса, *Устој и паг великих сила* Џона Кенедија, *Друштвена и културна динамика* Питирима Сорокина, *Историја руске филозофије* Васиља Зењковског, *Право, законодавство и слобода* Фридриха Хајека, *О срећи* Владислава Татаркјевича и *Конституционална демократија* Карла Фридриха, а ускоро ће бити објављена

и – по знању и уверењу писца ових редова – до сада најбоља *Историја филозофије права* Гвида Фаса. Све ове књиге, као и многе из других ЦИД-ових библиотека, заслужују информативне и критичке приказе, шире расправе, и о њима ће се, надамо се, још много писати, јер само озбиљно, темељно и широко образовано, стручно и писмено читалаштво може унапредити издаваштво. Јер, ако је тачно да сваки народ има владу какву заслужује, онда је такође тачно да свако читалаштво има издаваштво какво заслужује.

Јасминка Хасанбеговић

Enrico Pattaro, editor-in-chief,
A Treatise of Legal Philosophy and General Jurisprudence,
 volumes I-V
 (Dordrecht/Berlin/Heidelberg/New York, Springer, 2005.)

Осамдесетих година прошлога века Енрико Патаро „had a dream“ – у ствари, три сна. Како сам каже у Предговору, његова прва идеја-пројекат био је међународни часопис за филозофију права са седиштем у Италији, али на енглеском, који би се попут најауторитативнијих научних часописа заснивао на рецензијама „наслепо“. Тај сан је (у смислу дубоке наде и тежње која подразумева огромне препреке) почео да се остварује 1988. године као *Ratio Juris: An International Journal of Jurisprudence and Philosophy of Law*, Oxford, Blackwell Publishing, чији је први и дугогодишњи главни уредник био Патаро. Друга његова идеја-пројекат био је интердисциплинарни истраживачки центар у коме би истраживали, разговарали и, кад год је могуће, сарађивали посленици у историји, филозофији и социологији права и правној информатици – нарочито вештачкој интелигенцији и праву. Тај сан почео је да се остварује када је 1986. године у оквиру болоњског Универзитета основан *CIRSFID – Centro Interdipartimentale di Ricerca in Storia del Diritto, Filosofia e Sociologia del Diritto e Informatica Giuridica* „Guido Fassò – Augusto Gaudenzi“, чији је први и дугогодишњи директор био Патаро. Трећа идеја-пројекат била је вишетојна расправа у области правне филозофије и опште јуриспруденције, која је због прве две идеје-пројекта морала да сачека све до 2000. године, када је Карла Фарали (*Carla Faralli*, у ширим јуриспрудентским круговима можда најпознатија као приређивач постхумног издања чувене и, по знању и уверењу писца ових редова, до сада најбоље историје филозофије права – *Историје филозофије права* Гвида Фаса) преузела Патарово место главног уредника *Ratio Juris* и директора *CIRSFID*-а. Отада је Патаро могао да се посвети тој трећој идеји-

-пројекту тј. писању и уређивању поменуте вишетомне расправе и зато његова прва и најтоплија захвалност иде Карли Фарали, која није учествовала у писању и уређивању те велике расправе, али је омогућила да она коначно 2005. године бар већим својим делом угледа светлост дана.

Планирана *Расправа о филозофији права и ошћитој јуриспруденцији*, чији је главни уредник Енрико Патаро, обухвата десет (10 – *sic!*) томова, од којих је шест већ написано, а пет и објављено. За тако огроман подухват тешко је наћи право име, а онда и адекватан превод, те *A Treatise* тј. *Расправа* то сигурно није. Не би битно помогла ни посрбљена француска реч *traité*, која сугерише разликовање *traité*-а као потпуне и систематичне расправе која и обимом и нивоом далеко надмашује скромни *manuel*. Овако замашан подухват, разуме се, није могао без Саветодавног тела, у које су ушли професори: покојни торински *emeritus* Норберто Бобио (Norberto Bobbio), њујоршки и лондонски Роналд Дворкин (Ronald M. Dworkin), стенфордски Лоренс Фримен (Lawrence M. Friedman) и сасешки Кнут Хаконсен (Knud Haakonssen), као ни без придружених уредника: севернокаролинског професора Џералда Постема (Gerald J. Postema) и (британско)кембричког професора Питера Стајна (Peter G. Stein).

Десетотомна *Расправа о филозофији права и ошћитој јуриспруденцији* дели се на два дела – теоријски и историјски. Теоријски део обухвата пет томова објављених 2005. године, који ће у овој белешци бити поменути, а историјски део ће такође обухватити пет томова, од којих је само први (први историјски, а шести у целокупној расправи) написан, али још не и објављен: Фред Милер Млађи (Fred D. Miller, Jr.), уредник, заједно с Кери-Ен Бјонди Кан (Carrie-Ann Biondi Khan), *Историја филозофије права од старих Грка до схоластичара (A History of the Philosophy of Law from the Ancient Greeks to the Scholastics)*. Имајући све претходно на уму, могло би се рећи да је Патаров трећи сан била енциклопедијска, и то систематско-историјска енциклопедијска расправа из филозофије права и опште јуриспруденције. Њена прва половина, петотомна *теоријска* целина је реализована – тај део сна постао је стварност.

А сада, само унајкраће, ко су аутори и шта су основне теме тих пет теоријских томова?

Први том написао је болоњски професор Филозофије права Енрико Патаро: *Право и право – Поновно процењивање стварности која треба да буде (The Law and the Right – A Reappraisal of the Reality that Ought to Be)* и он је обима XXXIII+457 стр. Поменути наслов овде није преведен као *Објективно и субјективно право*, јер Патаро подробно објашњава зашто сматра да тај континенталноевропски пар не одговара оном *law – right*, чије значење одређује

као оно што је објективно исправно – оно што је субјективно исправно, а што би се, дакле, морало наћи у наслову нпр. српског (или италијанског, француског, немачког и др.) превода овог његовог дела.

Други том написао је Хуберт Ротлојтнер (Hubert Rottleuthner), доктор филозофије и професор Социологије права на Правном факултету Слободног универзитета у Берлину, који је у стручним круговима познат по својим истраживањима улоге права и правника, ефикасности права, нацистичког права, источнонемачког права и др. Други том је посвећен основима или темељима, или заснивању права и насловљен *Foundations of Law*, а обим му је XII+205 стр.

Писац трећег тома је Роџер Шајнер (Roger A. Shiner), канадски професор који је дуго година поучавао на Универзитету Алберте, а сада предаје Филозофију на Оканаган Универзитетском колеџу Британске Колумбије. Он је написао *Правне институције и изворе права (Legal Institutions and the Sources of Law)* на XII+252 стр. и ту се позабавио законодавством, прецедентом, обичајем, делегирањем надлежности (арбитражом и медијацијом), уставима, изворима права у континенталноевропским правним системима, међународним правом и, на крају, ауторитетом.

Аутор четвртог теоријског тома је Александер Печеник (Aleksander Peczenik), краковски и стокхолмски студент права и краковски доктор права, који је докторат из филозофије стекао у Лунду, где је доцније постао професор јуриспруденције, познат по истраживањима у теорији правне аргументације и епистемологије и теорији кохеренције у праву и правди. Он је написао *Scientia Juris – Правна доктрина као знање о праву и као извор права (Scientia Juris – Legal Doctrine as Knowledge of Law and as a Source of Law)* на XIII+200 стр., чије су основне теме: правна доктрина и правна теорија, посебна правна доктрина, критика и одбрана правне доктрине, право и морал, кохеренција у правној доктрини, метатеорија и онтологија за правну доктрину.

Коначно, пети, последњи теоријски том, који обимом далеко надмашује претходне – стр. XXVI+844 – написао је Ђовани Сартор (Giovani Sartor), фирентински доктор на Европском универзитетском институту, који је радио у Суду ЕУ у Луксембургу, био је истраживач у Италијанском националном истраживачком савету у Фиренци, као почасни професор предавао је Јуриспруденцију у Белфасту на *Queen's* универзитету и сада је професор Компјутера и права на болоњском Универзитету, а бави се вештачком интелигенцијом, филозофијом права, компјутерском логиком, законодавном техником и компјутерским правом. Наслов његовог огромног прилога великој *Расправи* гласи: *Правно расуђивање –*

Когнитивни приступи праву (Legal Reasoning – A Cognitive Approach to the Law).

Сваки од ових томова заслужује много више од ове белешке – најпре, уобичајене мање-више исцрпне приказе, а потом и озбиљна критичка разматрања, од којих ће нека сигурно превазилазити оквире и најамбициознијих критичких приказа – и бар ових првих пет теоријских томова ове огромне *Расправе о филозофији права и ојшшој јуриспруденцији* ће то засигурно и добити – понешто од тога можда и у овом часопису.

Јасминка Хасанбеговић

Thomas Fleiner, Lidija R. Basta Fleiner
Allgemeine Staatslehre – Über die konstitutionelle Demokratie in einer multikulturellen globalisierten Welt
(dritte vollständig überarbeitete und erweiterte Auflage, die erste und zweite Auflage sind unter Mitarbeit von Peter Hänni erschienen, Berlin/Heidelberg/New York, Springer, 2004, SS. LXXII+674)

Један примерак ове књиге је коауторкин поклон Библиотеци Правног факултета Универзитета у Београду и то је непосредан повод за ову белешку. Желимо да подстакнемо ауторе и, уопште, власнике књига и другог потенцијалног библиотечког материјала, без обзира на то да ли су наши бивши, садашњи или будући студенти, да ли су на било који начин сарађивали с Факултетом (радили, студирали, дипломирали, магистрирали или докторирали, држали предавања, учествовали на научним и стручним скуповима, објављивали у факултетском часопису, користили факултетску библиотеку, учили у факултетским читаоницама итд. и сл.), без обзира на то да ли им из било ког разлога наш факултет лежи на срцу или не – већ можда „само“ поштују Факултет као институцију необично дугог трајања и за европске и светске, а камоли за балканске и српске прилике, и желе да се оно што су објавили, односно оно објављено што поседују, нађе на престижном правом месту, у једној од и сад најбогатијих, а негда несумњиво најбогатијој и најбољој стручној библиотеци на Балкану, Библиотеци Правног факултета Универзитета у Београду. Желимо, пре свега, да подсетимо и подстакнемо ону врсту прилично заборављеног и запостављеног даривања које је нормално у грађанском друштву, па и у грађанској Србији. Грађанскост – као и отменост – обавезује, између осталог, и на одређена давања и даривања, која право грађанство чини уредно и с радошћу.